

Л.О. Варзацька

Серія “Бібліотека вчителя”

УКРАЇНСЬКА МОВА
Інтегровані уроки
рідної мови і мовлення

2 клас

Посібник для вчителя

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.268.1Укр
В18

Серію “Бібліотека вчителя” засновано 2007 року

Варзацька Л.О.

В18 Українська мова. Інтегровані уроки рідної мови і мовлення.
2 клас: Посібник для вчителя. — Тернопіль:
Навчальна книга — Богдан, 2011. — 136 с.
(Серія “Бібліотека вчителя”)

ISBN 978-966-10-1736-7

У посібнику представлена інноваційна модель розвитку словесної творчості. Автором дається аргументована відповідь на запитання, що є визначальним критерієм добору змісту, видів діяльності, методів та організаційних форм під час конструювання інтегрованих уроків.

У посібнику подано цікаві засоби активізації сприймання, уяви та мислення у процесі спостережень за природою та взаєминами людей. Представлена система інтегрованих уроків відкриває учителеві широкі можливості для розкриття власної творчості та творчості своїх вихованців і покликана пробудити у дитини почуття національної гідності й свідомості, бажання творити добро.

Для вчителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів.

ББК 74.268.1Укр

Охороняється законом про авторське право.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

Навчальне видання

Варзацька Лариса Олександрівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Інтегровані уроки рідної мови і мовлення

2 клас

Посібник для вчителя

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Оксана Базан*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Тетяни Золоєдової*

Підписано до друку 13.05.2011. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Прагматика. Умовн. друк. арк. 7,91. Умовн. фарбо-відб. 7,91.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66

publishing@budny.te.ua *www.bohdan-books.com*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)

ISBN 978-966-10-1736-7

9 789661 017367

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2011

ДО ЧИТАЧА

Художня діяльність, захоплення красою, добром — необхідні умови повноцінного розумового розвитку дитини. Чим більше абстрактних понять, узагальнень треба засвоїти на уроці, тим частіше учень має звертатися до першоджерела думки — природи, емоційно-образної діяльності. Така закономірність розумового розвитку дитини (Сухомлинський В.О. [23]).

У зв'язку з цим особливо актуальною є проблема інтегрованого навчання, зокрема інтегрованих уроків мови й мовлення.

І хоча проблема інтеграції ще не повністю досліджена, а принцип інтеграції недостатньо відображений у чинних підручниках, у навчальному процесі він торує собі шлях і пов'язується у вчительській свідомості з перспективами розвитку методичної науки.

Принцип інтеграції відповідає психічній та фізіологічній природі дитини, сутності самої мови як суспільного явища у його зв'язках з усіма аспектами багатогранного світу, і тому цілком може бути покладений у фундамент сучасної лінгводидактики.

Саме інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності дитини (грою, спілкуванням з природою, музикою, малюванням, драматизацією) дає можливість організувати оволодіння граматичними вміннями й правописними навичками розв'язання мовленнєвих завдань, глибоко індивідуалізувати навчання, досягти значних зрушень у загальному розвитку учнів.

Автор пропонує вчителю ключ до розв'язання складної і надзвичайно актуальної проблеми інтегрованого навчання. Посібник синтезує новачі педагогічної науки, передового досвіду та авторські знахідки. Він сприяє розкриттю творчого потенціалу вчителя, виробленню власного педагогічного кредо.

Подана у посібнику система інтегрованих уроків мови й мовлення у 2-му класі різних типів загальноосвітніх шкіл побудована на основі здобутих автором наукових даних про розвивальні можливості видів діяльності (навчальної, ігрової, художньої, спостереження за довкіллям) і типологію інтегрованих уроків та принципи їх внутрішньої організації.

Автором ґрунтовно розроблено різні види мовних і мовленнєвих завдань, способи інтеграції видів діяльності та змісту навчальних предметів, прийоми управління сприйманням, уявою, мисленням, словесною творчістю в умовах диференційованого навчання.

Поставленими завданнями та метою книги зумовлена її структура. У першому розділі дається обґрунтування методики інтегрованого уроку. Наступні розділи присвячені висвітленню орієнтовної тематики інтегрованих уроків та системи цих уроків трьох основних тематичних груп, які є наскрізними протягом усіх років навчання дитини в початкових класах:

1. “Я — у світі природи”;
2. “Я — у світі культури”;
3. “Я — серед людей.

Пропонований спосіб організації уроку мови й мовлення та ряду навчальних предметів на тематично близькому дидактичному матеріалі дає можливість поєднати засвоєння рідної мови з духовним життям дитини, є ефективним засобом надання різної міри допомоги.

Теоретико-практичне значення роботи виходить далеко за межі початкової ланки освіти, оскільки становить певний інтерес для будь-якого ступеня, кожної з галузей лінгводидактики, та й не тільки теорії навчання мов.

Плідність пропонованої моделі розвитку мовленнєвих умінь апробовано автором спільно з учителями Школи передового педагогічного досвіду Житомирської області, обласної творчої групи Полтавської області, творчої групи середньої школи №4 м. Борисполя Київської області та методистами початкових класів — А.А. Федорчук, Т.О. Трохименко (Житомирська область), А.С. Кошляк, Г.П. Сімрок (Полтавська область), завучем та директором середньої школи №4 м. Борисполя Л.А. Свінковою і О.М. Череватенко.

Автор висловлює глибоку подяку всім учителям, методистам, науковцям за висловлені у процесі апробації цінні поради, побажання, зауваження щодо поліпшення змісту посібника — професору В.Ф. Паламарчук, старшим науковим співробітникам Інституту педагогіки АПН України — Н.В. Бондаренко, І.Г. Єрмакову, В.О. Мартиненко, викладачеві педагогічного коледжу м. Києва Л.В. Солдатовій.

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ТА МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ

Гуманізм, формування цілісної картини світу — провідні тенденції розвитку української національної школи. Особливо значимі ці ідеї для змісту початкової мовної освіти, оскільки характерною рисою дитячої творчості є синкретизм — органічне поєднання різних видів мистецтв у одній художній дії (Виготський Л.С. [12]).

Ідея інтеграції змісту й форм навчання, зокрема інтегрованих уроків, є актуальною, привертає значну увагу широкої педагогічної громадськості.

Дидактичні особливості інтеграції змісту навчання та інтегрованих уроків досліджували В.Р. Ільченко [16], В.Ф. Паламарчук [24], О.Я. Савченко [20] та інші. Специфіці інтегрованого уроку в малокомплектній школі присвячує своє дослідження Н.І. Присяжнюк [25]. Методичне ж забезпечення інтегрованих уроків мови потребує обґрунтування та конкретизації.

1. СУТНІСТЬ ІНТЕГРОВАНОВОГО УРОКУ

У чому полягає розвивальна сутність інтегрованих видів діяльності? Чому так важливо навчання рідної мови в початкових класах осягати фантазією, грою, красою природи і людських взаємин, самобутньою творчістю дитини? Чому інтегровані курси та інтегровані уроки вважають важливим напрямком методичного оновлення навчально-виховного процесу в початкових класах?

Перспективність цього методичного підходу полягає передусім у тому, що він дає змогу нівелювати деякі слабкі сторони предметної системи навчання, подолати розрізненість, фрагментарність у сприйманні докільця та рідної мови і водночас, синтезуючи сильні сторони предметного викладання, створює сприятливі умови для формування у дитини здатності сприймати предмети та явища різнобічно, системно, емоційно.

Такі уроки є частковою інтеграцією змісту на відміну від повної інтеграції, коли пізнання дітей організовується за допомогою інтегрованих курсів, таких як “Докільця”, “Музика і рух”, “Художня праця”, “Я і Україна” [1; 17; 18].

Інтегровані уроки об’єднують блоки знань із різних навчальних предметів навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учнів. Це дає змогу пізнати певне явище з різних сторін, досягти цілісності знань.

Наприклад, учитель будує урок із теми “Стежками зимового лісу”. Для створення в уяві дітей літературно-художнього образу зимового

лісу він пропонує прослухати вірш Якуба Коласа “Зима”, розглянути картину І. Шишкіна, де зображений зимовий ліс, у супроводі музики. У цьому випадку інтегровано зміст уроку з різних видів діяльності, тому це інтегрований урок.

Важливою умовою ефективного використання інтегрованих засобів навчання є з’ясування істотних відмінностей між уроками з використанням міжпредметних зв’язків та уроками інтегрованого змісту. Уроки з використанням міжпредметних зв’язків, за визначенням О.Я. Савченко [20], містять запитання й завдання з інших навчальних предметів, які мають допоміжне значення. Це короточасні елементи уроку, які сприяють глибокому сприйняттю й осмисленню нових понять, активізують словесну творчість дітей.

Наприклад, у 2-му класі учитель спільною темою дидактичного матеріалу “Синичка” об’єднує уроки “Я і Україна”, художньої праці, української мови й мовлення.

Під час опрацювання мовного матеріалу з теми “Виявлення у реченні головних членів” формулюються мовленнєві завдання:

— розгляньте вироби синичок з пластиліну, які ми ліпили на уроках художньої праці, й опишіть шапочку пташки, її вбрання;

— пригадайте, як ми у нашому гайку розглядали синичок, прислухалися до їхнього співу, спостерігали, як вони поводяться взимку. Спробуймо скласти колективну розповідь “Як живеться синичці взимку”.

Проілюструємо дидактичну сутність інтегрованих уроків та уроків з використанням міжпредметних зв’язків фрагментами уроків “Без рук, без ніг, а малювати вміє” та “Летять сніжинки”, проведених під час експериментального навчання в Бориспільській середній школі №4 Київської області учителем-методистом Свідерською В.О.

Спільною темою “Без рук, без ніг, а малювати вміє” об’єднано спарені уроки рідної мови й мовлення та художньої праці. Сконструйовано обидва уроки за принципом предметної системи навчання. Однотемна побудова цих уроків створює оптимальні умови для плідного використання міжпредметних зв’язків.

Спарений урок “Летять сніжинки” також однотемний, але він являє собою урок інтегрованого змісту, на якому органічно поєднуються види діяльності, характерні для уроків мови й мовлення та художньої праці.

Урок 1

РІДНА МОВА Й МОВЛЕННЯ

Тема. БЕЗ РУК, БЕЗ НІГ, А МАЛЮВАТИ ВМІЄ

Повторення про звуки і букви, речення.

Складання розповідей за спостереженнями та словесних малюнків — усно й письмово.

Спостереження за виражальними можливостями іменників та прикметників у мовленні.

Письмовий переказ із використанням робочих матеріалів.

Дидактичні й розвивальні цілі.

Розвивати вміння співвідносити звуки і букви.

Формувати навички правильного інтонування та графічного позначення меж речень, удосконалювати навички грамотного письма, розширювати уявлення про лексичне значення слів з переносним значенням.

Вчити зіставляти зовні схожі явища (фонетичні, графічні) та узагальнювати їх; формувати вміння добирати виразні мовні засоби з огляду на мету висловлювання; розвивати спостережливість, увагу, фантазію.

Виховні цілі. Плекати любов до рідного слова.

Обладнання. Підручник, саморобні книжечки для фіксування спостережень, добору влучних слів для передання того, що вразило уяву, виконання малюнків на мотиви спостережуваного.

Хід уроку

I. Оголошення теми і мети уроку.

— Відгадайте загадку, записану на дошці:

Без рук, без ніг, а малювати вміє.

Хто це? (*Мороз*)

— Де він малює? Що малює? Як його можна назвати? (*Художником, чарівником, невидимкою.*)

— Сьогодні на уроках української мови й мовлення та художньої праці ми разом із цим художником-невидимкою повторимо всі букви і звуки, будемо спостерігати, як утворюються нові слова, повчимося правильно інтонувати речення, а потім самі перевтілимося у Морозенків і відтворимо ті візерунки, які ви розглядали на своїй шибці.

II. Робота над матеріалом уроку.

1. Поетична хвилинка.

— Прочитайте рядки вірша.

Погляньте, погляньте, яка благодать!
Дивіться: метелики з неба летять!
Квітки повмирили усюди надворі, —
морозець малює на шибках узори...

Олександр Олесь

— З яким настроєм треба прочитати речення зі знаком оклику?
(*Передати звертання, подив.*)

— Що це за метелики?

2. Повторення вивченого про звуки і букви.

— Назвіть слова в I (II) реченні, в яких звуків менше, ніж букв.
Чому? Знайдіть в останньому реченні вірша слово, в якому більше
звуків, ніж букв. Чому? (*Малює — буква “є” тут позначає два звуки.*)

— Коли ця буква позначає два звуки? Які ще букви на початку
складу позначають два звуки? А які букви завжди позначають два зву-
ки? (“і”, “ц”)

— Пригадайте великі букви українського алфавіту — друковані
й рукописні. Прочитаємо їх, правильно називаючи. Якими буквами
ніколи не починаються слова і речення? (“и”, “ь”)

3. Хвилинка каліграфії.

— Прочитайте буквосполучення та склади. Складіть з ними слова,
а речення запишіть на дошці.

Мм Мм ки ли те ме ки жин сні

Морозець малює на шибках узори.

— Про що розповідається в цьому реченні? (*Про морозець.*)

— Що він робить? (*Морозець малює.*)

— Які це слова у реченні? (*Це головні слова.*)

— Зробимо звукову модель цих слів.

Виконують 2 учні біля дошки.

4. Інтонування речень.

— Розгляньте візерунки, які розмалював мороз на шибках. Про-
читаємо текст разом, дотримуючись пауз та інтонацій, залежно від
розділових знаків та змісту речень.

Учні читають текст напівголосно.

Мороз на вікнах намалював чудесні картини! На одній — стежка
сива, над нею дерева сиві, наче цвітуть. На другій — листя широке,
а посередині — квітка казкова. На квітці джмелик сидить, медок бере
(*За Д. Чердниченком*).

— Прочитайте, виділяючи паузою та інтонацією речення із крапкою в
кінці. Прочитайте речення зі знаком оклику. (*Учні тренуються.*)

— Чи потрібно знижувати голос у кінці цього речення?

5. Записування з голосу.

Мороз на вікнах намалював чудесні картини.

6. Творча робота з текстом.

— Перегляньте ще раз текст попередньої вправи. Дайте відповіді на запитання:

а) що намалював мороз на першій картині?

б) що намалював мороз на другій картині?

— Спочатку усно з використанням моделей складіть речення.

1 варіант: _____ намалював _____ сиву і дерева _____ .

2 варіант: Мороз _____ листя _____ і квітку _____ .

— Запишіть самостійно відповіді за варіантами із використанням опорних схем.

Мороз намалював стежку сиву і дерева сиві.

Мороз намалював листя широке і квітку казкову.

— Виразно прочитайте записані речення.

— Підкресліть букви, які позначають м'які приголосні звуки, двома лініями. Які букви їх тут пом'якшують? (“ю”, “я”, “і”)

— А які ще букви пом'якшують приголосні звуки? (“є”, “ь”)

7. Самостійна робота, самоперевірка.

— Прочитайте слова і побудуйте з них речення. Запишіть.

Джмелик, квітці, на, сидить, бере, медок.

— Прочитайте записане. Як позначили початок і кінець речення?

Який ще розділовий знак тут є? (*Кома.*)

На квітці джмелик сидить, медок бере.

— Побудуйте звукову модель слова *джмелик*. Чого більше в цьому слові — букв чи звуків? Чому? (*Буквосполучення “дж” позначає один звук.*)

— Яке ще буквосполучення позначає один звук? (“дз”)

8. Усні розповіді дітей за власними спостереженнями.

— Ви спостерігали, які дивні візерунки намалював мороз на склі вашого віконечка. Пригадайте їх. Що там можна було розгледіти? На що було схоже намальоване?

Діти розповідають, виділяють істотне.

— Запишіть одним реченням про побачене, самостійно доповнивши його і вибравши один із варіантів:

а) Мороз на склі мого віконечка намалював

б) Малюнок на склі мого віконечка був схожий на

Діти читають записане і розповідають, що змогли відтворити з побаченого.

— А за допомогою чого ми відтворювали побачене на цьому уроці? (*За допомогою слова.*)

— Які слова, неначе фарби, допомогли нам висловити побачене? До якої частини мови вони належать?

III. Підсумок уроку.

— Ось якраз на наступному уроці художньої праці ми й будемо відтворювати пензликом і фарбою фантазії Діда Мороза.

Тема. КРАПЛИНКА-МАДРІВНИЦЯ

Спостереження за виражальними можливостями змінених іменників у мовленні, побудова словесних малюнків, казок (усно й письмово).

Дидактичні й розвивальні цілі.

Головні. Вчити помічати яскраві барви, дивні форми явищ природи, порівнювати їх, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; вчити виразними словами передавати свої спостереження, почуття, те, що вразило уяву; закріпити знання про речення, способи мовленевої діяльності та правописні навички.

Супровідні. Удосконалювати навички образотворчого мистецтва.

Виховні цілі. Плекати любов до рідної землі, рідного слова.

Обладнання. Таблиці “Кругообіг води в природі”, “Як утворюється дощова крапля”, перфокарти, записи музики Л. Ревуцького “Іди, іди, дощику”, В. Косенка “Дощик”, “Мазурка”, збірник казок В. Сухомлинського “Казки школи під голубим небом”, “Ходить гарбуз по городу” в ілюстрації Лариси Гончарової.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Виразне читання віршованої загадки, створення хореографічного малюнка.

— Що це таке?

Розкривають очі квіти:

“Ой, що діється на світі!..”

Сонце встало, припікає,

а з трави краса зникає. (*Роса*)

— Створіть сценку, як прокидається квітка.

— Як падає росинка з квітки? Виконайте сценку у музичному супроводі.

II. Повідомлення теми уроку.

— Сьогодні ми дізнаємося, як подорожує краплинка. Кожен з вас зможе побувати в ролі письменника і художника.

III. Робота над матеріалом уроку.

1. Евристична бесіда.

На основі вражень від попереднього уроку мислення серед природи. Опора під час розв'язання проблемних завдань — на схематичні малюнки.

— Пригадайте, що це за диво ми спостерігали в яру на траві? (Росу.)

— Коли ми присіли низько, то що зблизька роздивилися? Що нагадали нам росяні краплинки? (Пелюсточки квітки, насіння яблук, груш.)

— А що нам нагадала квітка з росою, коли ми дивилися на неї напроти сонця? З чим ми її порівнювали? (З діамантами, з розсипаними перлинками.)

— Крім росяних крапель, що ще може галявину зробити такою ж привабливою? (Дощ.)

— Звідки впала дощова крапля? Де вона народилася? (У хмаринці.)

— Що таке хмара? (Хмара — це велика кількість крихітних краплинок води та крижинок.)

— Хмари постійно переміщуються, наче скельця калейдоскопа. Так виникають різні образи. Що нам нагадують хмари? (Подушки, гори, слона, квітку, верблюда.)

— Звідки взялися так високо в небі ті крихітні краплинки? (З допомогою тепла тисячі краплинок стають паром. Пара така легка, що піднімається в небо. А там холодно, і пара перетворюється на краплі.)

Опора на таблицю: “Кругообіг води в природі”.

— Чи надовго затримуються в небі хмари?

— Що допомагає їм мандрувати? (Вітер.)

— Що бачать хмаринки? (Різні країни, міста, села, всю земну кулю.)

— Як краплі потрапляють на землю? (З дощем.)

2. Слово вчителя.

— Щоб відірватися від хмари, краплі потрібна сила. Крихітки-краплі тягнуться одна до одної, зливаються, стають більшими. І, нарешті, замість сотні водяних крапель з’являється всього кілька крапель, але великих і важких, як горошини. Тепер власна вага тягне їх донизу. Так починається дощ.

Опора на таблицю “Як утворюється дощова крапля”.

— Доки на Землі існує вода, а над землею світить Сонце, існуватиме випаровування крапель, скупчення їх у хмари і повернення назад у вигляді дощу або снігу, тобто в природі існуватиме кругообіг води.

Як ми радіємо першому весняному дощу! А ви уявіть, як радіє земля великому щедрому дощу. Без нього висохнуть, загинуть сади, поля, городи. Тому народ у своїх закличках звертався до сил природи з проханням — зросити землю.

3. Хорове читання народної пісні-заклички.

Іди, іди, дощику,
зварю тобі борщику
в полив'янім горщику.
Іди, іди, дощику,
цебром, відром, дійницею
над нашою пашницею.

— Чим пригощають дощик?

4. Прослуховування музики.

— Вірш, який ви щойно прочитали хором, покладено на музику. Послухайте пісню “Іди, іди, дощику” в обробці Л. Ревуцького у виконанні Р. Голубевої (фортепіано).

— Що вам нагадала гра на фортепіано? (*Стукіт дощових крапель об асфальт.*)

5. Каліграфічна хвилинка.

— Запишіть каліграфічно речення: “Іди, іди, дощику”.

— Складіть модель речення. Яке це речення за метою висловлювання та інтонацією?

— Розгляньте алфавіт. Відшукайте й обведіть літери, в яких сховалася краплинка.

Діти пишуть: “а”, “б”, “в”, “д”, “е”, “з”, “о”, “р”, “ф”, “ю”, “я”.

— Хто пам'ятає розмову людей з глухим дощиком?

Діти розповідають розмову в особах.

- Дощику, дощику, — просять люди, — іди туди, де просять.
- Де косять? — недочув дощик та й побіг на косовицю.
- Дощику, дощику, іди туди, де чорно.
- Де вчора? — недочув дощик та й побіг туди, де лив учора.
- Дощику, дощику, іди туди, де ждуть.
- Де жнуть? — знову недочув дощик і швидко побіг на жнива.
- Як ви думаєте, чи добре робив дощик? Чому? Хто його розгнівив?

6. Виразне читання напам'ять вірша (заздалегідь підготовленим учнем).

- Послухайте вірш і скажіть, на що пролила сльози хмаронька.

Хмарка

З далекого моря занесло хмарину,
то вітром її підганяло у спину.
Стомилась, заплакала хмаронька та
і сльози свої пролила на жита,
на гай, на долини —
сльозини-перлини.

М. Познанська

- На що пролила сльози хмаронька?
 - Які картини постають у вашій уяві, коли ви слухаєте вірш?
 - Доберіть слова з тексту, які можна використати як заголовок.
 - Порахуйте, скільки у вірші іменників, дієслів, прикметників.
- Чому іменників найбільше? Яку широку панораму відкривають перед нашим зором іменники?

- Простежмо, які слова-фарби малюють картину вірша:

- занесло хмарку (*звідки?*) — з далекого моря;
- пролила хмаронька (*що?*) — сльозини-перлини;
- пролила (*на що?*) — на жита, на гай, на долини.

7. Виконання ілюстрацій.

- Виконайте ілюстрації до вірша.
- Розкажіть, які кольори ви дібрали для свого малюнка-ілюстрації.

Чому?

- Чому на ваших картинках дощові крапельки, хмаронька, сонечко усміхнені, наче живі істоти?

IV. Побудова і запис власних творів.

1. Актуалізація знань про текст.

— А зараз ми будемо складати казки та оповідання. Чим казка відрізняється від оповідання?

— З яких частин складається текст?

2. Побудова творів.

— Кожен із вас отримав робочі матеріали. Ознайомтесь із ними. Вашим завданням буде доповнити текст.

1–3 варіанти працюють самостійно; 4 варіант — з учителем, опираючись на таблицю.

Робота вчителя з учнями 4-го варіанта.

— Прочитайте зачин тексту.

— Що побачив тюльпан на своїх пелюстках? (*Краплини роси.*)

— Подивіться уважно на квітку та росяні крапельки й уявіть собі, що добра чарівниця нагородила нас здатністю чути мову живої та неживої природи. Що б міг сказати тюльпан, побачивши незнайомих? Кому важко, той вибере слова тюльпана з таблиці.

— То що сказала квітка? (*Хто ви такі? Хто ви? Я вас не знаю. Як вас звати?*) Запишіть у перфокартку.

— Що відповіли росяні краплини? (*Ми — росяні краплини. Ми краплинки-мандрівниці.*) Запишіть.

— Що б могла подумати квітка? (*Що робитимуть вони далі? Звідки вони?*) Запишіть.

— Якими стали крапельки? (*Вони заблищали, стали меншими.*)

— Прочитайте заключну частину.

— Що відповіли мандрівниці-крапельки? (*До сонця, до сонця. Сонечко кличе в гості. Сонечко нас забрало.*) Запишіть.

Опорна таблиця.

Це хто?	Ми росяні краплинки.
Хто ви такі?	Ми краплинки роси.
Хто до мене завітав?	Ми краплинки, які народилися з теплого нічного вітру.
Як вас звати?	Ми мандрівниці-краплинки.
Куди ви від мене?	Ми мандруємо далі. До сонця, до сонця. Сонечко нас забрало. Сонечко нас кличе у гості.

3. Колективне редагування творів, виконання до них ілюстрацій.

— Прочитайте виразно записану казку. Користуючись пам'яткою для юного редактора, спробуйте поліпшити свій твір.

Пам'ятка для юного редактора.

- 1) Чи відповідає твір назві?
- 2) Чи немає нічого зайвого?
- 3) Чи не пропущено чогось важливого?
- 4) Чи достатньо розгорнуті частини?
- 5) Чи продовжується думка першого речення у наступних?
- 6) Чи є слова, що повторюються? Які слова вжито влучно?
- 7) Чи цікаво викладено зміст твору?

— Кожен з вас написав казку (оповідання). Коли їх читатимуть наші друзі-малюки, що допоможе оживити події? (*Малюнки, ілюстрації.*)

— Існує професія художника-ілюстратора. Люди цієї професії виконують малюнки до журналів, казок. У кожного з вас на парті — книжка “Ходить гарбуз по городу”. Погортайте сторінки, зверніть увагу на яскраві, цікаві ілюстрації. Придивіться пильно до краплин роси, що впали на рослини. Як вдало художник передав красу, блиск, чарівність краплин!

Хто ж є автором таких цікавих малюнків? Відкрийте першу сторінку. Читаємо: художник Лариса Гончарова.

Ось такою є праця ілюстраторів. Вона важка, клопітка, але дуже цікава й важлива.

Спробуймо й ми виконати ілюстрацію до свого твору. Запросимо Пензлика-Веселкарика і зробимо малюнки.

Хто буде героєм творів? (*Краплинка.*)

— Як правильно її розмістити? У куточку аркуша чи посередині? (*Посередині.*)

— Краплинка має бути дуже великою, дуже маленькою чи середніх розмірів?

— Яку роботу виконаємо спочатку? (*Роботу олівцем.*)

— Що зробимо потім? (*Півтінь та тінь.*)

— Чого не вистачатиме крапельці? (*Квіточки, травички, на яку вона впаде.*)

Самостійну роботу учнів супроводжує тиха музика (В. Косенко, “Дощик”, “Мазурка”). Діти читають свої твори, демонструють малюнки.

4. Зіставлення учнівських творів із казкою В. Сухомлинського “Краплина роси”.

— Послухайте казку В. Сухомлинського “Краплина роси”.

Краплина роси

Рано-вранці на квітці троянди прокинулася Краплина роси.

— Як я тут опинилася? — думає Краплина. — Увечері я була високо в небі.

І захотілося їй знову в небо.

Пригріло сонечко. Випарувалась Краплина, піднялась високо-високо у блакитне небо до самого Сонечка. А там тисячі інших краплинок. Зібралися усі в чорну хмару і затулили Сонечко.

— Чого це ви ховаєте від мене людей? — розгнівалося Сонечко. І послало на небо вогненну стрілу. Вдарила вогненна стріла, загримів грім. Злякалася чорна хмара й розсипалася. Пішов дощ. Упала й Краплина на землю.

— Дякую тобі, Краплино, — промовила Земля. — Я так чекала тебе!

— Що подібного трапилося з Краплинкою у казці В. Сухомлинського й у ваших казках?

— Чому вона впала на Землю?

— Як Земля зустріла Краплинку?

V. Підсумок уроку.

— Що вам найбільше сподобалося на уроці? Чого ви навчилися?

— Який із творів сподобався вам найбільше? Чому?

— Чий малюнок був найкращим?

Зразки перфокарт

1 варіант

ЗАЧИН	Вночі пішов дощ. Тарас виглянув у вікно — з неба лилося, як із відра.
ОСНОВНА ЧАСТИНА	— Цікаво, а як краплі з хмари втекли? — подумав уголос Тарас.
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	

2 варіант

ЗАЧИН	Після дощу у траві прокинулась Краплинка.
ОСНОВНА ЧАСТИНА	— Як я тут опинилася? — думає вона. Згадала мандрівниця, як вона... <input type="text"/> І захотілося їй знову в небо. Пригріло сонечко. (Що сталося з Краплинкою?) <input type="text"/> Пішов дощ.
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	— Дякую тобі, Краплинко! — промовила трава. — Я так скучила за тобою.

3 варіант

ЗАЧИН	Жила-була Краплинка. Високо-високо літала в синьому небі. І все думала, як знайти друга на землі.
ОСНОВНА ЧАСТИНА	Та ось вона побачила білосніжну Троянду... (Якою була троянда?) (Що зробила Краплина?) <input type="text"/>
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	Якщо хочете їх побачити разом, прокиньтесь вранці. Вони завжди нерозлучні. Вночі гуляють разом, а вдень Троянда ховає подругу в свої пелюстки.

4 варіант

ЗАЧИН	Розцвів червоний тюльпан. Вночі впала роса. Прокинулась вранці квітка, побачила на своїх пелюстках _____ .
ОСНОВНА ЧАСТИНА	<div data-bbox="357 331 958 384" style="border: 1px solid black; height: 33px; margin-bottom: 5px;"></div> <div data-bbox="357 403 958 456" style="border: 1px solid black; height: 33px; margin-bottom: 5px;"></div> <p data-bbox="393 472 721 501">Здивувалася квітка, думає:</p> <div data-bbox="357 517 958 569" style="border: 1px solid black; height: 33px; margin-bottom: 5px;"></div> <p data-bbox="393 600 568 628">Зійшло сонце.</p> <div data-bbox="357 644 958 697" style="border: 1px solid black; height: 33px;"></div>
ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА	Ось вони і зникли. — Куди ви від мене? <div data-bbox="357 799 958 852" style="border: 1px solid black; height: 33px; margin-top: 5px;"></div>

СИСТЕМА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ РІДНОЇ МОВИ Й МОВЛЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ “Я — СЕРЕД ЛЮДЕЙ”

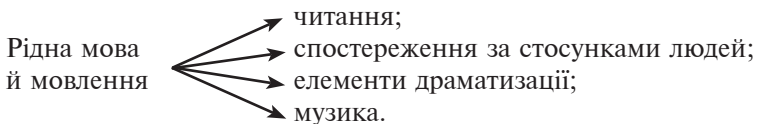
Раз добром нагріте серце
вік не прохолоне...

Т. Шевченко

Інтегровані уроки мови й мовлення №1-2 проведені у ході експериментального навчання учителем-методистом середньої школи №5 м. Житомира Церковною Г.Т.

УРОК 1 (спарений — 2 уроки по 35 хвилин)

Зінтегровано зміст таких предметів та види діяльності:

Тема. УРОК ЧЕМНОСТІ

Розширення уявлень про лексичне значення іменників абстрактного значення. Побудова розповідей і діалогів — усних та письмових.

Дидактичні й розвивальні цілі.

Головні. Розвивати вміння добирати виразні мовні засоби з огляду на мету і ситуацію спілкування; розкрити зміст привітання “Добрий день”; розвивати навички правильного використання мовних форм ввічливості.

Супровідні. Вчити зіставляти й узагальнювати життєві факти.

Виховні цілі. Виховувати ввічливе ставлення до людей.

Обладнання. Збірка оповідань В. Сухомлинського, записи народних жартівливих пісень.

Хід уроку

I. Організаційна частина. Повідомлення теми уроку.

— Доброго дня вам, діти! Я зичу вам усім доброго дня і розпочинаю урок, який назвала уроком чемності. Отож відкриємо свої зошити. Давайте хором повторимо правила письма.

Зошит свій я відкриваю,
під нахилом кладу,
ручку я ось так тримаю,
друзів я не підведу.
Сяду прямо, не зігнусь,
за роботу я візьмусь.

— Запишіть число, класну роботу, тему.

— Діти, чи вмієте ви дружити?

II. Каліграфічна хвилинка.

— Усі букви нашого алфавіту теж живуть дружньою сім'єю, кожна має свій характер, свою звичку. Буква Дд “де”, наприклад, яка? (*Добра.*)

— Так, адже з неї починаються слова *доброта, дружба*.

А ось яка буква Чч “че”? Не знаєте? Вона чемна, чепурна, чесна. А що ви ще знаєте про букву? (*Вона позначає твердий і пом'якшений приголосні звуки [ч], [ч']*. Вона позначає приголосний глухий. Парний дзвінкий до неї — [дж].)

— Чому Незнайко написав слово *чемність* на початку речення ось так — *Уемність?* (*Незнайко не вміє або забув, як писати велику букву Ч “че”*.)

— Це типова помилка і нашого класу, тому напишіть і ви цю велику букву.

Діти пишуть рядочок з буквами У Ч У Ч.

— А тепер до вашої уваги шарада “Відгадай слово”. Перший звук у ньому такий, як у слові *чарівник*, другий — як перший голосний у слові *село*, третій — це приголосний у слові *мама*, і якщо додасте третій склад слова *чарівність*, то й отримаєте потрібне.

Запишемо й це слово — *чемність*.

— Назвіть букви, що позначають голосні звуки в цьому слові, підкресліть їх однією хвилястою лінією (~~~~).

— Скільки в слові складів? Як ви їх визначили?

— Слово *чемність* має багато друзів серед дітей. Воно дружить з тими, хто у своїй мові вживає ввічливі, чарівні слова. Поспостерегаємо, чи є в нашому класі такі діти. А ще це слово полюбляє охайних, чепурних дітей.

Записуємо слова *чепурна, чарівна*.

III. Фізкультхвилинка під словесний супровід.

(Див.: Початкова школа. — 1991. — №10. — С. 39–44.)

IV. Робота над матеріалом уроку.

1. Слово вчителя.

— Діти, ви недавно привіталися, сказавши “Добрий день”.

Якраз про це вітання піде мова на нашому уроці. Вітається людина щодня і по декілька разів.

А чи задумувались ви, що означає це слово? Ось сьогодні давайте спробуємо розкрити його зміст. Послухайте і скажіть, як віталися між собою інші народи.

Добрий день, діти! Легко та звично вимовила я цю фразу. А ви так само легко та звично відповіли: “Добрий день”.

Уявляю ваше здивування, якщо б початок мого вітання був таким: “Їли ви сьогодні? Чи здорова ваша худоба?” Смішно, правда?

Та знайте, що це теж вітання. Саме так у давнину зверталися, зустрівшись, люди в Китаї, Монголії, Єгипті. На перший погляд, смішно, але якщо трохи подумати, то легко можна довести, що запитання про худобу власне стосувалося добробуту в домі, адже основою життя монгола-кочівника було стадо. Ось і виходить: побажати здоров’я годувальникам людини — все одно, що побажати здоров’я їй самій та родині.

Мир вам! Мир дому цьому! Мир вам і достаток! У цьому був первісний зміст вітання, мовлений Ісусом Христом.

— То як віталися інші люди?

2. Списування з граматичним завданням.

Я прочитаю текст, а ви скажете, які правила чемності ви запам’ятали.

Урок чемності

Куди б ти не прийшов: у школу, в гості, в установу — вітайся першим. Якщо ти йдеш зі старшими і вони з ким-небудь вітаються, ти повинен вітатися також. Першим не подавай руки дорослим. Чекай, поки вони тобі подадуть.

— То які правила чемності ви запам’ятали?

— Самостійно спишіть речення з тим правилом чемності, яке вам найбільше сподобалось. Накресліть його графічну схему.

3. Розповідь учителя про жести та міміку під час привітань.

— Велику роль у спілкуванні відіграють жести та міміка. Ви вже

послухали, як по-різному віталися колись люди. А ось жести, якими з давніх-давен обмінюються люди різних країн під час вітання, ще різноманітніші. Китайці, наприклад, вклоняються один одному, калмики від широкого серця труться носами. А ескімоси, висловлюючи повагу та шанобливість, крутять язиком на всі боки. Дами колись присідали в глибокому реверансі, а лицарі піднімали забрала важких шоломів та знімали з рук бойові рукавиці, підкреслюючи свої добрі наміри. А от індійці нахилялися, підносячи руки до чола і серця.

Але я маю заздалегідь попередити: ніхто не повірить, що ви ескімос, навіть якщо ви ходитимете по Хрещатику на лижах. Адже мешканцю нашої країни властиво, зустрівши знайомого, злегка, але чемно вклонитися й привітатися словами.

Жест піднятої руки був відомий ще в стародавньому Єгипті. Люди, які зустрілися, вітали один одного, піднімаючи праву руку на рівень плеча, відкритою долонею вгору: “У мене немає ні каменя, ані списа, немає й кийка, я не озброєний, іду з миром”.

Не привітатися або не відповісти на вітання в усі часи та в усіх народів вважалося невихованістю та неповагою.

Тому не можна вітати людину непривітно чи бажати здоров’я крізь зуби, а доброго дня — зі злим виразом на обличчі.

Отже, одне з перших правил чемності: незалежно від настрою, вітатися слід завжди привітно.

Глумачний словник пояснює слова так: привітний — той, що виявляє доброзичливість, привітність. Бути привітним — значить радіти іншому, бути доброзичливим — бажати добра.

— А які слова вітання вживаєте ви?

Діти називають і записують слова ввічливості із коментуванням.

— Про чії вітання ви сьогодні довідалися вперше?

4. Музична пауза з імітацією рухів під супровід української жар-тівливої пісні.

Діти виконують спортивні рухи.

5. Читання в особах вірша І. Кульської “Неприємності від чемності”.

— Значення слів привітання залежить від інтонації, з якою ми їх вимовляємо. Вітатися треба вміти.

Послухайте вірш Інни Кульської “Неприємності від чемності” і скажіть, чому Пилипко мав неприємності.

Читання вірша вчителем.

— Чому дорослі були хлопчиком незадоволені?

— Як Пилипкові слід було поводитись?

— Хто у класі схожий на Пилипка?
— А чи вмів Пилипко вітатися з людьми?
— Щоб привітно і широко вітатися з людьми, необхідно так і ставитись до них! Чи можна цього навчитися? Чи можна виховати привітність? Можна! У кожної людини є щось гарне, щось таке, за що його варто поважати. Це потрібно й виявляти. Зустрівши людину, пригадайте все гарне, що про неї знаєте. Тоді, вітаючись, вкложите у ваші слова щирі почуття.

6. Обговорення текстів В. Сухомлинського “Важко бути людиною”, “Образливе слово”, “Усмішка”.

1) Бесіда.

— Прочитайте в особах оповідання “Образливе слово”.

— Чому так названо оповідання?

— Які слова з тексту ви б хотіли взяти до серця у довгу мандрівку життя?

— Запишіть з коментуванням цей крилатий вислів великого педагога Василя Сухомлинського: “Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від образливого слова заживає, проте слід глибокий зостається”.

2) Робота в групах.

Перша група.

— Прочитайте виразно оповідання “Важко бути людиною”. Поділіться на групи й поговоріть:

1 варіант — з Марійкою;

2 варіант — з Романком.

Краці діалоги діти записують у зошит із голосу.

Друга група.

Складання усних міркувань за оповіданням В. Сухомлинського “Усмішка”.

— Які дива творить радісна усмішка?

— Що сіють у душу злі очі, насуплені брови, похмуре обличчя?

7. Розігрування життєвих ситуацій.

— Діти, щоб переконатись, що ви зрозуміли і запам’ятали, про що ми говорили, ви розіграєте різні ситуації.

1 тур

— Хто вітається першим, якщо зустрілися молодший і старший? (*Молодший.*)

— Хто вітається першим, якщо зустрілися хлопчик і дівчинка? (*Хлопчик.*)

— Зустрілися два хлопчики (дві дівчинки). Хто вітається першим? (*Хто краще вихований.*)

2 тур

— Ти ідеш з товаришем вулицею. Він привітався з незнайомою тобі людиною, зупинився. Чи треба й тобі вітатися?

— Чи можна замість “Добрий день” сказати “Привіт”?

— У шкільному коридорі розмовляють учителі. Серед них Олег побачив свого класного керівника і, проходячи мимо, ввічливо сказав “Добрий день, Ігоре Семеновичу”. Чи не допустив він помилки?

3 тур

— Які слова потрібно говорити, коли вітаєшся?

— Які слова треба говорити, коли звертаєшся до когось з прохан-ням?

— Які слова ми говоримо, коли просимо у когось вибачення?

— Які слова говоримо, прощаючись?

V. Підсумок уроку.

— Що зацікавило найбільше?

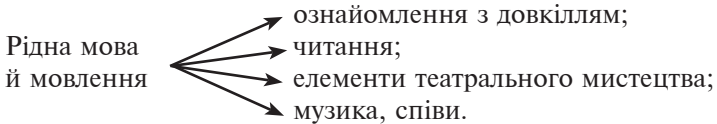
— Що сподобалося?

— Вдома підберіть казку-оповідання про чемність.

УРОК 2

(спарений — 2 уроки по 35 хвилин)

Зінтегровано зміст таких предметів та види діяльності:

Тема. МАТУСЯ РІДНЕНЬКА — БЕРЕГ МОГО ДИТИНСТВА

Складання розповіді на основі власних спостережень. Спостереження за виражальними можливостями дієслів у мовленні. Розширення уявлень про лексичне значення іменників абстрактного змісту.

Дидактичні й розвивальні цілі.

Головні. Поглиблювати знання про граматичні форми дієслова встановленням міжпонятійних зв'язків; вчити правильно вживати дієслова в словесних малюнках, розповідях; розвивати усне мовлення дітей.

Супровідні. Розвивати читацькі навички; вчити розуміти музику, відчувати серцем пісню, поезію.

Виховні цілі. Плекати почуття любові до жінки-матері.

Обладнання. Записи Поля Морія “Спогади про дитинство” та музики Л. Бетховена “Молитва матері”, плакат “Хай завжди буде сонце”, “Молитва Матері” Катерини Мотрич, ілюстрації до Дня матері, символічний віночок маминого життя, стрічки.

Хід уроку

I. Організаційна частина уроку.

II. Робота над матеріалом уроку.

1. Слово вчителя.

На фоні приглушеної мелодії Поля Морія “Спогади про дитинство”.

— Батьківська хата, мамина пісня, бабусина казка і вишиванка, незамулена дідусева криниця, старі жорна, що годували в страшне лихоліття всю мою родину, пожовклий від часу лист-трикутник, що зберігся у бабусі в скрині, верба-подруга — усе це моя родовідна пам’ять, мої непересічні символи, мої обереги.

І нехай дедалі більше віддаляється від мене в шаленому темпі атомної епохи біленька хатина у вишневому садку з колискою та мудрим усміхом матінки, але у цій хатині — корінь мого роду, щось одвічне, як життя, і святе, як мамина пісня і рідна мова, бо це — берег мого дитинства.

2. Читання власного вірша “Як гіркий біль хвилює серце”.

— Послухайте вірш і скажіть, що вам найбільше запам’яталося.

Як гіркий біль хвилює серце
і розпач палить без жалю,
як дуже важко і нестерпно,
я мчу у рідну сторону.
Все тут таке близьке й знайоме —
поля, переліски, ріка...
Мене привітно зустрічають
батьківська хата і верба.
Низький уклін старій хатині,
що провела мене в життя,
вербі-подрузі, що донині
чекала мого вороття.
Чолом торкаюсь віт вербових,
що пестять лагідно мене.
Я стримать сліз-жарин не в силі,
подруга ж шепче: “Промине...”

Прошаюсь довго я з вербою,
неначе Мавка лісова,
і знов готова я до бою,
і чую — сила ожила.
Батьківська хата окрилила,
з криниці діда напилась
і знову вірю: ще є сила,
що повертає до життя.

— Що вам найбільше запам'яталося?

— Повторимо останню строфу вірша хором.

3. Каліграфічна хвилинка.

— Каліграфічно запишіть словосполучення: “Берег дитинства”.

— Як ви розумієте ці слова?

— Назвіть береги свого дитинства.

4. Поетична хвилинка.

На дощці записані слова вірша, які діти записують з пам'яті.

Батьківська хата окрилила,
з криниці діда напилась
і знову вірю: ще є сила,
що повертає до життя.

5. Читання вірша І. Гнатюка “Мати — сонечко рідне”.

Вірш написано на дощці.

— Я прочитаю вірш І. Гнатюка “Мати — сонечко рідне”, а ви скажете, чому поет порівнює матір із сонцем.

Мати — то сонечко рідне,
сонечко, хоч і земне.
Слово її заповітне
гріє і живить мене.

— Чому мати порівнюється з сонечком?

— А ви кажете так на свою маму?

— Як ви звертаєтеся до мами?

— Прочитайте вірш хором.

— Спишіть вірш, обведіть хмаринками дієслова.

— Діти, а які вірші про маму ви знаєте? (*І. Жешенко “Весна і мама”, В. Лучук “Тільки мама”, М. Хоросницька “Матусин заповіт”, Д. Павличко “Мамина рука” та інші.*)

— А у кого з вас мама наймиліша, найдобріша, найкрасивіша?

6. Фізкультхвилинка.

Під словесний супровід з елементами рухів.

7. Складання розповіді про маму на основі власних спостережень “Коли посміхається моя матуся”.

— Мама, матуся... Що може бути у світі чудовішим за це слово?! Мама, матінка, матуся... Чи помітили ви, діти, що від цих слів повітлішало в класі? Це сонечко завітало до нас і проситься на урок. То що? Запросимо його? (*Запросимо!*)

— Діти, усі найдорожчі святині названі й осяяні ім'ям матері, тому з цим ім'ям пов'язане й саме поняття життя. Адже мама — це родоначальниця всього роду людського, це джерело тепла, ніжності й любові. В. Сухомлинський писав: “Від матері людина бере усе чудове й найчистіше. Справжнім громадянином, стійким борцем за високі ідеали стає лише та людина, яка в роки дитинства та юнацтва оволоділа високим мистецтвом людяності; навчилася бути відданим сином, відданою дочкою своїх батьків!”

Діти, прочитайте текст, доберіть до нього заголовки і обґрунтуйте його.

Мати з дитиною — символ буття на землі. Мати благословляє перший подих дитини і першу думку, першу радість і перший сум.

— Зверніть увагу на віночок матусиною життя, в який будемо вплітати стрічки.

Діти пишуть твір самостійно під звуки мелодії Поля Моріа. Зачитування творів дітей.

— Отож, діти, вилетимо в матусин віночок життя блакитну стрічку як символ вічності життя на землі. (*Вплітається голуба стрічка.*)

Учень (заздалегідь підготовлений).

— Мати — порадниця і рятівниця, її сердечність, ніжність, душевна теплота — особливі. Таких немає ні в кого. Материнська любов не знає зради. Вона довічна, непідкупна, істинна. Віддячимо її тим же, і нехай червона стрічка ознаменує в віночку її життя нашу вічну любов до неї.

Вплітається у віночок життя червона стрічка.

8. Робота над текстом В. Скуратівського “Берег дитинства”.

Берег дитинства

Світле почуття Батьківщини. Це твій Берег дитинства. Батьківський поріг, розквітла калина під вікном рідної хати, рідна мова, околиця села із задоволюю пам'яттю, протоптана стежина до сусіда, лелечине гніздо на клуні, усміхнене віконце теплої домівки, незрадлива мамина усмішка зі сльозою на щоді, терпкий запах картопляного диму...

— Які Береги дитинства ви запам'ятали? Розкажіть, яким ви уявляєте свій Берег дитинства.

— Спишіть самостійно останнє речення з тексту, назвіть слова-іменники, прикметники, дієслова.

— Діти, а й справді, наш Берег дитинства насамперед пов'язаний з мамою, що дала нам життя.

Діти під мелодію Поля Морія “Спогади про дитинство” читають тексти, підготовлені заздалегідь як самостійне творче завдання.

Перший учень.

— Слово *мама* росте з нами тихо, як ростуть дерева, сходить сонечко, розцвітає квіточка. Як тихо світить вечірня зоря і гладить дитину по голівці рідна рука.

Другий учень.

— Бо саме вона, наша мама, давно стала нашою зорею, образом усього нашого життя — незгасним, немеркнучим у пам'яті. Зорею, що світить звідусіль і з усіх доріг і відстаней...

Третій учень.

— Адже тільки мати була, є і залишається для нас живим символом рідного дому, рідної землі.

9. Бесіда.

— Недарма найсвятіші на землі слова мають жіночий рід: *домівка, мати, земля, Вітчизна, Україна.*

Діти записують ці слова-іменники і дописують пов'язані за змістом дієслова: домівка чекає, мати голубить, земля годує, Вітчизна надихає, Україна окрилює.

— Діти, нещодавно ми святкували день, пов'язаний з жінками. Що це за свято? (*День матері.*)

— Як ви вітали своїх мам?

Діти розповідають, демонструючи ілюстрації до Дня матері.

Четвертий учень.

— Найбільша скорбота в світі — це скорбота матері. Станемо на коліна перед матерями, які перенесли найбільше горе світу, і не забуваймо про чорну стрічку в житті наших матусь.

Вплітаємо чорну стрічку.

П'ятий учень.

— Легка дорога до матері, та найважча стежка до матиної могили. Матусі не замінить ніхто, бо немає тепліших рук, ласкавішого погляду, добрішого серця, ніж у мами.

10. Слово вчителя.

— Мати! Найвеличніше слово! Ми з вами щасливі, бо у нас є матері. Відвернімо печаль, яка огортає серця наших матусь! Подаруймо

їм радість і усмішку. А ось ця сонячна стрічка нехай буде дарунком від наших сердець і вплететься теж у матусин віночок життя.

Вплітаємо оранжєву стрічку у віночок.

— Діти, у найсвятішій книзі Біблії однією із заповідей Божих є: “Шануй батьків своїх”.

Тож станьмо на коліна і промовмо молитву Катерини Мотрич до наших мам: рідної матері і України-неньки.

Учитель читає молитву логічно закінченими частинами, а діти повторюють. Вона читається у супроводі музики Л. Бетховена “Молитва матері”.

— Станьмо на коліна перед матір'ю-Україною і помолимося їй, як Матері Божій. Станьмо на коліна перед матір'ю і душею засвітимось — праведно, як на сповіді.

Слухаємо ці слова душею, бо вони з болю народжені, з болю виспівані, бо говорити про батьків і на самоті з батьками — те ж, що говорити з Богом.

Є на світі одним-одна Україна, є на світі одним-одна рідна матінка, і їй — наша найсвятіша дитяча любов.

III. Підсумок уроку.

1. Бесіда.

— Що нового ви довідалися на уроці?

— Які слова про матір ви запам'ятали?

— Як ви розумієте тему уроку: “Матуся рідненька — берег мого дитинства”?

2. Домашнє завдання.

Виконати портрет матері.

ВИСНОВКИ

Інтегроване навчання, зокрема інтегровані уроки мови й мовлення, — один із напрямків методичного збагачення сучасного уроку в початкових класах.

Сконструйована система інтегрованих уроків із блоків знань різних предметів та видів діяльності, які об'єднуються навколо однієї теми мови й мовлення, покликана сформувати у дітей здатність сприймати явища й предмети різнобічно і водночас — емоційно, системно; прищеплюючи почуття національної свідомості, утверджувати ідеали правди, добра і краси.

Дидактичні можливості інтегрованих уроків створюють сприятливі умови для реалізації особистісно зорієнтованого, розвивального навчання. Головне у методичному забезпеченні інтегрованих уроків мови й мовлення — обґрунтування способів, прийомів управління сприйманням, уявою, мисленням, словесною творчістю та пізнавальною діяльністю учнів в умовах диференційованого навчання. Розв'язуються ці актуальні проблеми з позиції теорії мовленнєвої діяльності, на основі новітніх даних дидактики та передового педагогічного досвіду.

ЗМІСТ

До читача	3
Інтегровані уроки як засіб розумового та мовленнєвого розвитку учнів	5
Орієнтовна тематика інтегрованих уроків мови й мовлення у 2 класі	38
Система інтегрованих уроків рідної мови й мовлення тематичної групи “Я — у світі природи”	42
Цикл інтегрованих уроків з теми “Чиї квіти найкращі”	85
Система інтегрованих уроків рідної мови й мовлення тематичної групи “Я — у світі культури”	97
Система інтегрованих уроків рідної мови й мовлення тематичної групи “Я — серед людей”	123
Висновки	134
Рекомендована література	135